

Ostasiens länder, demokrati obönhörligt sopa undan diktaturen? Vad i kinesiskt styre skulle det vara som hindrar att det går som i Sovjetunionen, att kommunismen kollapsar? Kan ledarskapets besvärjelser om "stabilitet" hålla jätteriket med 1,3 miljarder människor samman?

Finns det, ska vi vidare fråga oss, med nuvarande ledarsikt intakt planer på expansion, en strävan efter hegemoni, som äventyrar de övriga asiatiska ländernas säkerhet? Vad vill Kina i sin världspolitiska roll mera än att, som i Kosovofrågan, via säkerhetsrådet lägga ut snubbeltråd? Och vad gör Kina, som trots kärnvapen och världens största armé, fortfarande militärt är en dvärg, när det en dag står modernt rustat? Forsöker det ta Taiwan med våld?

Ekonomiskt är Kina siffermässigt alltjämt mindre betydelsefullt än vi tänker oss. Men det växer både i import och export. Strax ska 300 miljoner kineser förverkliga sin dröm om att köpa en bil. Tillväxten skapar miljöproblem som får oss att hålla för ögon och näsa. Nio av världens tio mest luftförorenade städer ligger i Kina. Det väldiga dammbygget i Yangtsefloden beskrivs som en tidsinställd bomb.

MYLLA FÖR EN REPORTER

Det finns i Kina exotism att skildra – de sista byarna med experiment i total jämlikhet, parallellt med megastäder som Shanghai med världens

brackigaste skyskrapor. Det finns färgstarka minoriteter och ett myller av vidskepliga kulturer. Det finns den brutala enbarnspolitikerna, korruptionen och förtrycket i Tibet.

Kina har, som ni ser, världens bästa mylla för en reporter. Han kan både ägna sig åt det djupsinniga och det kåserande. Han kan se det lilla i det stora. Och det stora i det lilla. Det är lätt gjort. Det är bara att resa i Kina, att intervjua och rapportera, inte som i gamla Moskva en barriär av byråkrater att bryta genom. Tvärtom, med en uppsjö av nyheter och maktspel, human interest och exotism är det en av de mest lätttrapporterade delarna av världen.

Men sedan flera år är Kina obehagligt av svenska medier. Varken den statliga eller privata televisionen har en korrespondent i Kina. Inget vakande öga i Ostasien, nej ingens i Asien överhuvudtaget. Inga frilanskontakter, inga stringers. Något år kan en reporter av sin chef få höra: "Du kan väl hålla ögonen på Asien. Från Stockholm."

REDAKTIONELL SLAPPHET

Kvällstidningarna har lagt ner sina utrikessidor. Radion flyttade från området i stället för till det. De stora morgontidningarna i Stockholm, Göteborg och Malmö undviker Kina med undantag av Dagens Nyheter som i Hongkong har en frilanskontakt. Därifrån gör Göran Leijonhufvud en beundransvärd insats.

Vilken besynnerlig situation! En enda svensk röst och penna från hela stora Kina. Ingen svensk Kinarapportering vare sig av plikt eller för att redaktören tycker om att ge sina läsare spännande läsning. Det finns svenska reportrar i Madrid och Prag, i Tunis och Santiago. Men ingen enda i Peking!

Det har inte alltid varit så. Tvärtom, under sjuttioalet var rapporteringen från Kina intensiv. Strömmen av författare som Lars Gustafsson och Jan Myrdal, Tore Zetterholm och Sven Lindqvist, diplomater som Gunnar Häggelöf, kulturjournalister som Ingmar Björkstén och Olof Lagercrantz skrev från Kina hänfödda texter medan kulturrevolutionens barbari pågick.

Det fanns för tjugo-trettio år sedan (då rapportören bokstavligen tvangs gå i det kinesiska värdskapets koppel) i Sverige ett överdåd i rapportering. Det skiljer sig från situationen nu (när rapportören både kan resa och intervjua fritt), då bristen är total.

Jag ser skälet. Kinarapportering *då* var resultatet av en ideologisk berusning. Tystnaden *nu* är resultatet av intellektuell lättja och redaktionell slapphet. Från Kinafronten intet nytt, medan våra medier är i färd med att göra världen till en vit fläck på svenskens karta.

Staffan Heimerson (sheimers@ppeunet.se) rapporterar för Sveriges radio från Sydney, Australien. Han har nyligen utgivit ännu en samling berättelser, *Då sa jag till presidenten*.

Välkommen Bonniers – Bosnien är ett medialt föredöme för Sverige

av Krister Thelin

BOSNIEN-HERCEGOVINA har världsrekord i antal radio- och TV-stationer, nära 300 på en befolkning av 3,5 miljoner. Vid

Jugoslaviens sönderfall 1991 bidrog medierna under politisk kontroll till att underblåsa hat och sprida nationell propaganda. Oberoende medier i västerländsk mening existerade

inte. Propagandamaskiner som trumpetade ut det tillrättalagda budskapet var normen. Milosevic, som med sitt maktövertagande i Belgrad 1989 startade det blodiga uppbrottet, hade förstått mediernas makt rätt när han konstaterade att den som kontrollerar halvättanyheterna i TV (och han menade inte Rapport) kontrollerar allt.

I en befolkning där tidningsläsande på landsbygden är en lyx har

televisionen och radion ett fast grepp över sinnena.

Insikten om det demokratiskt oförenliga i militär kontroll av medier ledde till att det internationella samfundet i december 1997 gav den höge representanten i uppdrag att sätta upp en ordning som bättre svarade mot demokratiska och västerländska krav. Så föddes sommaren 1998, som en senkommen Dayton-institution, Bosniens oberoende mediakommission, mest känd under sin engelska akronym IMC (Independent Media Commission). Som modell har stått bl a Federal Communications Commission (FCC) i USA (som amerikanerna också glömde bort i Dayton) och Independent Television Commission (ITC) i Storbritannien.

ETABLERA DEMOKRATISKA PRINCIPER

IMC:s uppdrag är att på etermedieområdet etablera och tillämpa de bästa demokratiska principer för att skapa en ordning för radio och TV som motsvarar höga europeiska krav. För tryckta medier är ambitionen att införa en pressens självkontroll. Landets sex olika journalistförbund har i april 1999 förmåtts att i enighet anta en egen Press Code, och arbetet med att inrätta ett Press Council pågår. Under två år, varav mer än ett redan har gått till ända, skall ett knappt tiotal internationella och ca 60 nationella medarbetare bygga upp, och tillämpa, en hållbar ordning som så småningom kan lämnas över till ren nationell självförvaltning. Budgeten på drygt fyra miljoner euro per år betalas med hälften vardera av USA och EU. IMC utfärdar lagar och bestämmelser, bl a om programinnehåll, och ser till att de följs. Stationer som inte gör det bötfälls eller stängs. Licensvapnet används för att rensa ut i det politikerkontrollerade medielandskapet och skapa en störningsfri eter. I brist på fungerande institutioner på tele-

kommunikationsområdet fungerar IMC som hjälpgumma också där. Genom olika beslutsnivåer och funktioner inom IMC tillgodoses i kvasisjudicella former – och i avsaknad av fungerande nationella domstolar – kravet på rättssäkerhet. Framstående bosniska representanter är i majoritet i sanktionsnämnd och styrelse, som fristående överprövar tvångsbeslut, och kvaliteten på medarbetarna är mycket hög. Professionalitet och oväld är ledstjärnor inom den ram för internationell koordinering som fortlöpande måste ske. IMC som modell har också gått på export till Kosovo.

Som svensk chef försöker jag balansera amerikansk och europeisk kultur i val av modeller och lösningar. Uppgiften leder till själv-rannsak och till reflektion över hur vårt svenska system ter sig, belyst genom det bosniska prisma. Brytningen är inte uppmuntrande. Den är rent ut sagt förfärlig.

SVERIGE SOM MODELL?

Endast i mycket begränsande hänseenden har Sverige kunnat tjäna som modell. Vårt sedan 1916 etablerade system för en pressens opinionsnämnd i tryckfrihetsförordningens anda är en ledstjärna. Likaså har den svenska offentlighetsprincipen tjänat som förebild för myndigheten själv. Utgångspunkten är alltså handlingsoffentlighet, d v s att alla inkomna handlingar presumeras vara offentliga, något som förvånar inte bara mina bosniska utan också mina brittiska, tyska, franska, kanadensiska och amerikanska medarbetare.

Men sen är det slut med det svenska goda exemplets makt. Med sorg i hjärtat måste jag konstatera att den svenska ordningen för etersändningstillstånd, där regeringen ytterst kontrollerar utan möjlighet till överprövning, inte håller måttet. De kvardröjande svenska politiska monopolen på detta område är inte

förenliga med Europakonventionens krav. TV4 som god illustration skall inte – lika lite som andra som vill ha koncessioner – som nu behöva vara utsatt för regeringens diskretionära makt och politiska godtycke. En sändningsrätt är en civil rättighet i konventionens mening och som sådan berättigad till due process och domstolskontroll. Men så är det som bekant inte ställt hemmavid.

Tanken att undanta eller positivt särbehandla public serviceföretag, d v s Sveriges Radio och Sveriges Television, är också en främmande tanke när det bosniska systemet skall byggas upp. Utgångspunkten är att alla företag skall behandlas lika. Om särbehandling sker, skall den snarast gå åt andra hållet; större krav på transparens och redovisning bör ställas på företag som använder skattemedel, vid sidan av de högre krav på differentierat programutbud som ligger i själva public servicetanken.

Likaså är tanken främmande att utsätta Bosnien för det terrestriella digitala tvång som Marita Ulvskog nu utsätter Sverige för. Genom att använda regeringens yttersta makt på eter- och telekommunikationsområdet framtingar hon lösningar som marknaden i stället bör svara för inom ett regelverk som främjar konkurrens – och som ger rätt till opartisk prövning av att spelreglerna följs. Näringsminister Rosengrens bredbandsförvirring, där staten tydligen skall försöka upprepa tricket med investering i 1870-talets rälskommunikation, manar inte till efterföljd i Bosnien. I stället bör en framtida IT-marknad utvecklas inom ramen för fasta spelregler och fungerande rättsliga institutioner, och investeringar lockas fram den vägen.

MEDIEKONCENTRATION

I IMC:s uppdrag ingår också att ta hänsyn till bl a EU-direktiv när det gäller konkurrens på mediemarknaden. Det kritiserade svenska lagförslaget om mediekoncentration, som

bla och föga förvånande har upprört Bonniers, kommer dock inte att vara en inspirationskälla. Och det oavsett förhållandet att intresset i Bosnien för närvarande mera är inriktat på att lösgöra medierna ur de nationella politiska partiernas grepp och mindre på oro för en snedvridning av marknaden. Med bidragsberoende, inkompetenta domstolar och en icke existerande upphovsrätt har medier som vill fungera på marknaden i Bosnien andra problem att tänka på. (Men företag med finansiell uthållighet som Bonniers är välkomna att investera, om klimatet hemma blir för kärtvt.)

Slutligen: i olika sammanhang hänvisas i Sverige vanligen till medi-

erna som den tredje statsmakten. I Bosnien, som strävar efter att finna lösningar som fjärrar landet från det kommunistiska arvet, betecknas medierna genomgående som fjärde statsmakten. Verkställande, lagstiftande och dömande makt är de tre makter som demokratier regelmässigt, konstitutionellt och formellt, omhuldar. Svenskar, journalister och andra hemmablinda, med ambitioner utanför gränserna gör klokt i att inse detta.

Det skulle göra svenska politiker, journalister och medier gott att inse att mycket i vår svenska invanda medie-, IT- och telestruktur, tryckfrihetsförordningens vördnadsbjudande ställning och avreglering till

trots, inte alltid tål jämförelser i en internationell och föränderlig värld. På det sättet kan Bosnien i sin allt annat än avundsvärda situation faktiskt tjäna som ett raster mot vilket det svenska, på gott och ont, framträder tydligare och klarare. Självgodheten blir då inte längre lika självklar. Fast det skall sägas: överlag har vi en präktighetsfaktor som många i och utanför EU kan avundas oss.

Så det så.

Krister Thelin (kthelin@imcbih.org) är hovrättslagman i skånska hovrätten och chef för Bosniens oberoende mediakommision.

Medkännande konservatism – Sveriges skolpolitiker kan lära av Texas

av Elisabeth Precht

AUSTIN, TEXAS. Utbildning är enligt majoriteten av de amerikanska väljarna en av de viktigaste framtidsfrågorna; skolan berör alla. Drygt 50 miljoner amerikanska barn och ungdomar går i skolan under innevarande läsår, dvs en sjättedel av hela landets befolkning. Inte undra på att Texas guvernör George W Bush ligger bra till i kapplöpningen om att bli det republikanska partiets presidentkandidat till valet år 2000. Eller att hans första nationella anförande (2 september) om hur hela landets skolsystem kan förbättras, fick osedvanligt stor uppmärksamhet i amerikanska medier.

Som guvernör har Bush hjälpt till att höja standarden på de offentliga skolorna i Texas. Och det var löften om förbättrad offentlig utbildning –

samt skattesänkningar – som hjälpte Bush fram till guvernörspalatset i Austin.

DÅLIG RANKING

Skolorna i de amerikanska sydstaterna, inklusive Texas, återfanns under många år långt ner på rankinglistan över utbildningskvalitet. En ekonomi som nästan uteslutande byggde på lantbruk – och för Texas del småningom olja – var en av orsakerna till att man inte lyckades hålla jämna steg med övriga landet. Länge fördes en politisk debatt om behovet av högre utbildning när de utexaminerade ungdomarna ändå bara skulle syssla med jordbruk och djuruppfödning.

I dagens politiska kamp om trovärdighet är Bushs nationella kampanj inte sen att utnyttja skolpolitiska framgångar i Texas: "Vi har

fler än 7 000 offentliga skolor... Sedan 1994 har antalet elever från minoritetsgrupper som klarar våra standardtester ökat från 38 procent till 69", förklarar George W Bush så ofta han kan.

Det totala antalet elever som klarar av läsprovet har också ökat från 77 procent 1994 till 87 procent 1998. Just läsfärdighet är en av George W Bushs kärphästar på det skolpolitiska området. "Att lära elever läsa är det bästa sättet att höja deras betyg i matematik och naturvetenskapliga ämnen, att klara av disciplinproblem, samt att fostra eleverna till medkänsla och ansvarstagande", hävdar Bush. På förslag av honom fattade man 1996 en rad beslut i Texas om stärkta läsinnsatser främst i de lägre klasserna. Alla barn i Texas testas numera i läsning och matematik i tredje, femte och åttonde klass. Klarar de inte dessa standardprov flyttas de inte upp till nästa klass. Det beslutade delstatskongressen under våren. Så kallad "social promotion" är därmed avskaffad.

SKATT ÖRONMÄRKT FÖR SKOLA

I ett skolsystem utan central läroplan är tester ett måste för att bli kunna